

A photograph of a forest landscape. In the foreground, there are large, grey, moss-covered rocks. The ground is covered in green moss and small plants. In the background, there are many thin trees, some with green leaves and some bare. The lighting is bright, suggesting a sunny day.

Lilljansberget

Arkeologisk utredning steg 1

*Umeå stad
Västerbottens län*

Britta Wennstedt Edvinger

ARKEOLOGICENTRUM AB

AC-RAPPORT 1412

Lilljansberget

Arkeologisk utredning steg 1
inför ny detaljplan

inom Stadsliden 6:6, del av,
Umeå stad, Västerbottens län

Britta Wennstedt Edvinger

AC-RAPPORT 1412

Länsstyrelsens dnr: -
Arkeologacentrums projektnr: P2014-030-AC
Län: Västerbotten
Landskap: Västerbotten
Kommun: Umeå
Socken: Umeå stad
Fastigheter: Stadsliden 6:6
Ek. kartblad: 20K 7e Umeå östra

Interimistiskt ID-nummer: AC3001-AC3003
RAÄ-nr: Umeå stad 93:1-2

AC-rapport 1412
www.arkeologikum.se

Lilljansberget: arkeologisk utredning steg 1 inför ny detaljplan inom Stadsliden 6:6, del av, Umeå stad, Västerbottens län

Britta Wennstedt Edvinger

© år 2014, Arkeologikum i Skandinavien AB, Östersund, och Akademiska Hus AB, Umeå.

Kartutsnitt ur allmänna kartor © Lantmäteriet, Gävle. Medgivande I2012/0167.

Omslagsbild: Del av stenbrottet AC3001 på Lilljansberget. Fotograf: Britta Wennstedt Edvinger, 2014-09-10, foto AC2014-030-AC-0366.

Innehåll

Innehåll	v
Sammanfattning	vi
Bakgrund.....	1
Syfte och målsättning.....	2
Tidigare antikvarisk verksamhet	2
Områdesbeskrivning.....	4
Utredningsområde	4
Natur och topografi.....	4
Fornlämningsmiljö	6
Markanvändning i äldre tid	7
Arkeologiska fynd och fyndsamlingar.....	7
Genomförande	8
Metod	9
Byråinventering.....	9
Fältinventering.....	9
Dokumentation	9
Kvalitetssäkring	10
Resultat	10
Fältinventeringsresultat.....	10
Stensättningar	10
Stenbrott	11
Åtgärdsförslag	14
Skyddsåtgärder och bevarande eller undersökning och borttagning	14
Inga åtgärder.....	15
Arkeologisk utredning steg 2 – utredningsgrävning	15
Referenser	17
Bilaga 1. Administrativa och tekniska uppgifter	21
Bilaga 2. Fotoförteckning.....	23
Bilaga 3. Objekttabell	25
Bilaga 4. Päsiktsbilder.....	27

Sammanfattning

Arkeologcentrum AB har genomfört en frivillig arkeologisk utredning steg 1 inför detaljplanering av ett område på Lilljansberget i Umeå stad, Västerbottens län. Beställare är Akademiska Hus AB. Utredningsområdets area är 14,4 hektar. Utredningen har omfattat byråinventering och fältinventering som genomfördes i september år 2014. Utredningen är genomförd i form av en s.k. frivillig utredning, d.v.s. utan föregående länsstyrelsebeslut.

Före utredningen fanns två registrerade stensättningar, d.v.s. förhistoriska gravar, i utredningsområdet (Umeå stad 93:1–2). Under denna utredning framkom ytterligare en stensättning (AC3003) samt två sentida stenbrott (AC3001–AC3002). Stensättningen ligger på 25 m.ö.h. i samma västsluttning som de tidigare registrerade stensättningarna, men inte på hållmark på 35–40 m.ö.h. som dem, utan på svallad moränmark. Samtliga stensättningar har den antikvariska bedömningen *fornlämning*.

Stenbrotten är obetydliga och kan antas ha använts för husbehov. Brytningen har skett genom borrhning med vridborr. Deras antikvariska bedömning är *övrig kulturhistorisk lämning*.

Utöver de synliga lämningarna finns ett område med viss potential för fornlämning utan synlig begränsning. Det är ett område med sandmark i utredningsområdets nordliga del, omgivet av uppstickande hållmark och i söder även en strandvall. Det sandiga delområdet är en hektar stort. Vid tiden för de tidigare registrerade stensättningarnas anläggande utgjorde Lilljansberget en flack ö i en dåtida skärgård. Sannolikheten för en samtidig boplats på denna lilla, flacka ö, senare halvö, är inte stor. Delområdet kan emellertid ha använts under senare perioder, om än knappast på ett sådant sätt att det givit upphov till någon komplex fornlämningsmiljö. Troligast är, att det i detta delområde finns ytterligare (ensamliggande) härdar, såsom tidigare framkommit i närområdet till det nu aktuella utredningsområdet (Umeå stad 966 och Umeå stad 975).

För de två stenbrotten föreslås inga ytterligare antikvariska åtgärder. De saknar fornlämningsstatus och har ett obetydligt vetenskapligt och ringa pedagogiskt värde.

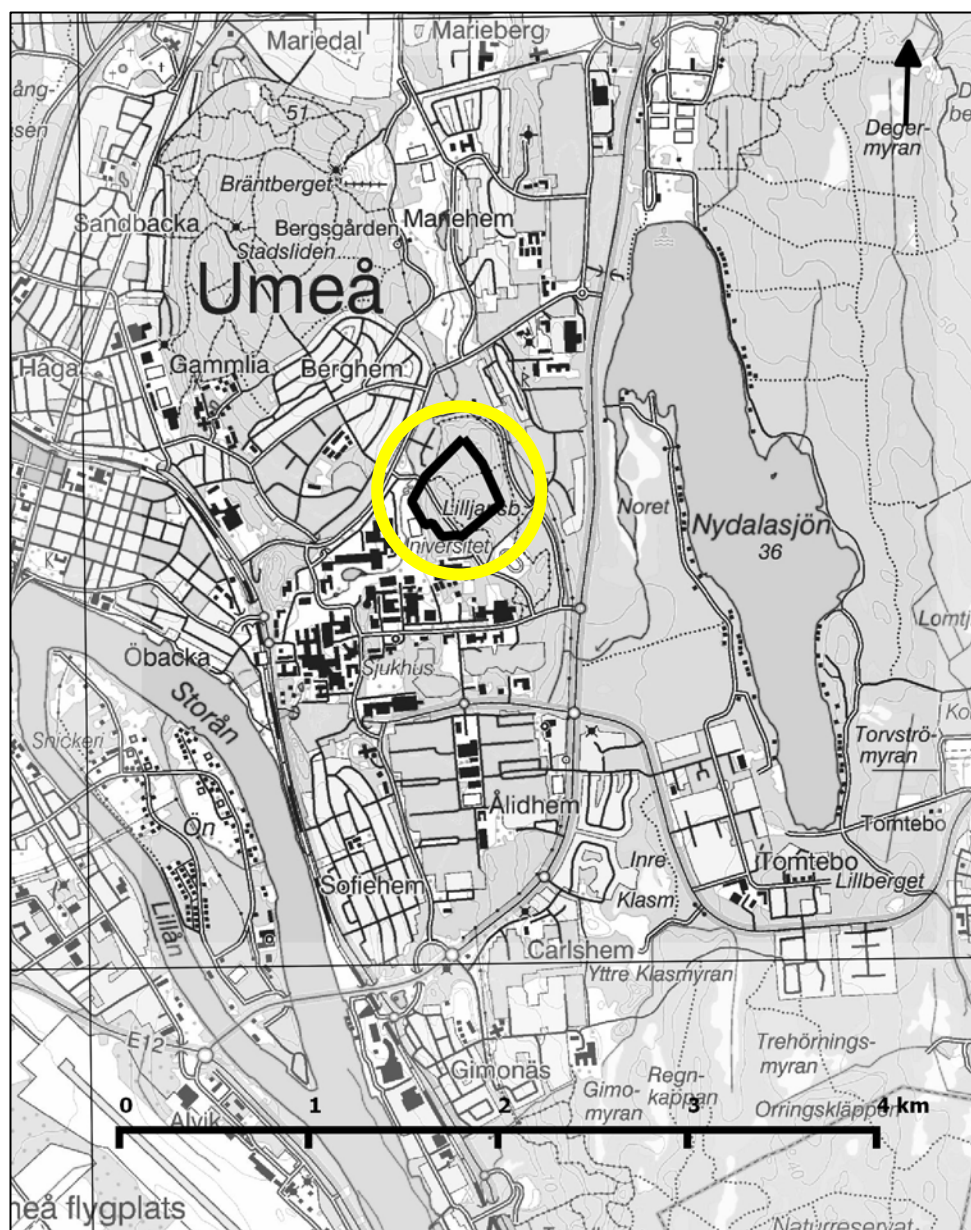
För de tre stensättningarna föreslås i första hand skyddsåtgärder så att lämningarna kan ligga kvar i skyddsområden (s.k. fornlämningsområden) i meningsfulla miljöer i naturmark. Lämningarna bör i det fallet skyltas för att minska risken för skador och slitage, som är ganska stor när bebyggelse förtätas kring fornlämningsmiljöer.

Om behovet av tillräckligt skydd och bevarande inte kan tillgodoses kan det vara rimligare att ansöka om tillstånd till borttagning. Länsstyrelsen kan bevilja borttagning av fornlämningar, som regel med villkor om undersökning och dokumentation. Sådan arkeologisk undersökning frigör marken för nya ändamål. Undersökningen bekostas av företagaren men upphandlas av länsstyrelsen.

Det sandiga delområdet i utredningsområdets nordliga del föreslås preliminärt bli föremål för arkeologisk utredning steg 2, utredningsgrävning. Terrängläget, höjden över havet och de närliggande fornlämningarna motiverar en sådan åtgärd. Det är länsstyrelsen som beslutar om utredningsgrävning är motiverad, och utser undersökare. Även arkeologisk utredning steg 2 bekostas av företagaren.

Bakgrund

Arkeologacentrum AB har inför en ny detaljplan omfattande en del av fastigheten Stadsleden 6:6 i Umeå (figur 1) genomfört en arkeologisk utredning steg 1 i utredningsområdet. Uppdraget har beställts av Akademiska Hus AB och genomfördes under september månad år 2014. Utredningen har inte föregåtts av något länsstyrelsebeslut enligt Kulturmiljölagen (SFS 1988:950) (KML).

Figur 1. Utredningsområdet (svart begränsningslinje) på Lilljansberget i norra delen av universitetsområdet i Umeå, Västerbottens län. Underlag: terrängkartan © Lantmäteriet, Gävle. Medgivande I2012/0167. Skala 1:40 000.

Syfte och målsättning

En arkeologisk utredning har till syfte att fastställa om fornlämningar berörs av ett arbetsföretag. Denna utredning har syftat till att lokalisera och översiktligt dokumentera tidigare inte registrerade fornlämningar i KML:s mening, men också s.k. övriga kulturhistoriska lämningar och andra kulturvärden i utredningsområdet. Utredningsresultaten ska kunna läggas till grund för såväl fortsatt planering som myndigheters handläggning.

Utredningen är genomförd utan föregående länsstyrelsebeslut, d.v.s. i form av en frivillig arkeologisk utredning. Dess ambitionsnivå motsvarar en arkeologisk utredning steg 1, byrå- och fältinventering, enligt KML 2 kap. 11 §. Det innebär dels att kulturhistoriska lämningar med synlig begränsning ovan jord har eftersökts, dels att såväl terränglägen lämpliga för fornlämning utan synlig begränsning som indikationer på fornlämning i form av exempelvis boplatmaterial har eftersökts. I de senare fallen har syftet varit att kunna utpeka områden med fornlämningspotential inför eventuell kommande arkeologisk utredning steg 2, utredningsgrävning. Utredningsgrävning sker för att fastställa om fornlämning utan synlig begränsning berörs av ett arbetsföretag. Beslut om utredningsgrävning fattas som regel av länsstyrelsens kulturmiljöenhet.

Tidigare antikvarisk verksamhet

Riksantikvarieämbetets (RAÄ) numera nedlagda fornminnesinventering har inventerat fornminnen i den sydöstra delen av Västerbottens län vid två tillfällen (Jensen 1997:105 ff.). En förstagångsinventering skedde i slutet av 1950-talet. Revideringsinventering påbörjades i länet år 1980, och Umeå stad revideringsinventerades år 1982.

I närheten av utredningsområdet (inom en kilometer) har 18 kulturhistoriska lämningar tidigare registrerats på tolv olika lokaler (tabell 1). Lämningarna har framkommit vid RAÄ:s fornminnesinventeringar och vid arkeologiska utredningar och andra åtgärder. Flertalet lämningar är förhistoriska gravar i form av stensättningar och rösen.

Ett litet antal uppdragsarkeologiska utredningar och undersökningar har genomförts i denna del av Umeå. Fornlämningen Umeå stad 16, rösen och skärvstenshögar, har undersökts i olika former och syften åtminstone sedan 1910-talet. De två skärvstenshögarna (Umeå stad 16:3–4) var föremål för seminariegrävningsverksamhet inom ramen för Umeå universitets arkeologikurser åren 1988 och 1989. Nyligen har en förundersökning genomförts i syfte att avgränsa skärvstenshögarna (Granholm 2013).

Härden Umeå stad 966 påträffades vid en frivillig utredning (Sundström 2004). Den uppges trots detta vara delundersökt (FMIS 2014-09-30) och är med stor sannolikhet borttagen. Även området för friidrottsarenan strax sydost om det nu aktuella utredningsområdet har varit föremål för en frivillig utredning (Andersson 2008).

I ett utredningsområdet angränsande område undersöktes och borttogs nyligen en härd med RAÄ-numret Umeå stad 975 (interimistiskt nummer AC4101), påträffade vid en arkeologisk utredning på senhösten år 2013 (Wennstedt Edvinger 2014). Det då aktuella utredningsområdet utgör sydostgräns för det nu aktuella utredningsområdet.

Inne i utredningsområdet fanns före denna utredning två registrerade fornlämningar, två stensättningar, d.v.s. förhistoriska gravar (figur 2).

Figur 2. Stensättningen Umeå stad 93:1. Foto AC2014-030-AC-0352.

Områdesbeskrivning

Utredningsområde

Utredningsområdets area är drygt 14 hektar. Det återfinns på en höjdsträckning, Lilljansberget, som når 45 meter över havet. Området ligger i utkanten av universitetsområdet i Umeå, och avgränsas i sydväst av f.d. åkermark vid Sandbäcken där numera finns en fotbollsplan, av ett bostadsområde med adressen Strombergs väg i nordväst, av planerad naturmark i nordost och av 2013 års utredningsområde (Wennstedt Edvinger 2014) i sydost.

Utredningsområdet ligger inom det ekonomiska kartbladet 20K 7e Umeå östra. Det utgörs av en del av fastigheten Stadsliden 6:6.

Natur och topografi

Lilljansberget karaktäriseras inte av någon utmärkande topografi. Höjdsträckningen löper i riktning NV-SÖ, och höjden över havet i utredningsområdet varierar mellan 20 och 45 meter. De lägsta nivåerna återfinns i utredningsområdets västliga delar. Vattendrag saknas i utredningsområdet. Närmaste vattendrag är Sandbäcken, i dalgången norr till väster om utredningsområdet.

På de högsta nivåerna i utredningsområdet finns uppstickande hållmark. Berggrunden utgörs här av djupgrönsten. Huvuddelen av utredningsområdet är täckt av svallad morän, som lokalt övergår i sedimentmark (figur 3). Sedimentmarken finner man dels i ett flackt delområde centralt i utredningsområdet, dels närmast Sandbäcken. I västra delen närmast Strombergs väg vidtar ett stycke torvmark i form av en liten myr.

En strandvall övertvåras utredningsområdet i riktning VNV-ÖSÖ. Strandvallen återfinns på närmare 40 meter över havet och är mer än hundra meter lång.

Markslaget är skogsmark i hela utredningsområdet utom i sydväst, där en liten remsa före detta åkermark ingår. På de högre nivåerna växer barrblandskog. Inslaget av lövträd, vanligen björk, rönn och sälg, ökar vid Petrus Laestadius väg, som i riktning NNV-SSÖ övertvåras utredningsområdets sydvästra del, och vid den före detta åkermarken närmare Sandbäcken.

Markvegetationen utgörs huvudsakligen av mossor, blåbärsris och, mera sparsamt, lingonris. På hållmarken dominerar lavar, främst ren- och fönsterlav, samt ljung och lingonris.

Dagens markanvändning i utredningsområdet omfattar rekreation och pedagogiska syften. Vid utredningstillfället fanns flera svamplockare i utredningsområdet. Orientering manifesteras genom uppsatta kontroller. Ett löparspår som tidigare rundade Lilljansberget nyttjas flitigt som promenad-

stråk. Närbelägna SLU använder utredningsområdet som ”skolskog”, d.v.s. för övningsuppgifter inom ramen för skogliga utbildningar. Tidigare har det bedrivits en ganska omfattande täktverksamhet i utredningsområdet, i dag manifesterad av en lång rad täktgropar i olika storlekar. Täktgroparna har en tydlig morfologi och kan inte förväxlas med fornlämningar.

Tabell 1. Kulturhistoriska lämningar i utredningsområdets närhet (inom en kilometer) (FMIS 2014-09-30).

RAÄ-nummer	Lämningstyp	Beskrivning	Antikvarisk bedömning
Umeå stad 15:1	Stensättning	Grav	Fornlämning
Umeå stad 15:2	Stensättning	Grav	Fornlämning
Umeå stad 16:1	Röse	Grav	Fornlämning
Umeå stad 16:2	Röse	Grav	Fornlämning
Umeå stad 16:3	Skärvstenshög	Delundersökt	Fornlämning
Umeå stad 16:4	Skärvstenshög	Delundersökt	Fornlämning
Umeå stad 92:1	Gravfält	Stensättningar och rösen	Fornlämning
Umeå stad 93:1	Stensättning	Grav	Fornlämning
Umeå stad 93:2	Stensättning	Grav	Fornlämning
Umeå stad 334:1	Lägenhetsbebyggelse	Torplämning, sentida, nu sommarstugetomt: ”Solhall 1941”	Övrig kulturhistorisk lämning
Umeå stad 337:1	Fornlämningsliknande lämning	Stensättningsliknande. Möjlig ringformig offerplats, s.k. stenring (R-objekt).	Övrig kulturhistorisk lämning
Umeå stad 400:1	Fyndplats	1 avslag av kvartsit	Övrig kulturhistorisk lämning
Umeå stad 425:1	Fyndplats	1 sänkesten	Övrig kulturhistorisk lämning
Umeå stad 429:1	Fornlämningsliknande lämning	Skeppsformig stenläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
Umeå stad 429:2	Fornlämningsliknande lämning	Härdliknande stensamling	Övrig kulturhistorisk lämning
Umeå stad 430:1	Fornlämningsliknande lämning	Labyrint	Övrig kulturhistorisk lämning
Umeå stad 966	Härd	Delundersökt? Sannolikt borttagen.	Fornlämning
Umeå stad 975	Härd	Medeltida härd	Undersökt och borttagen

Figur 3. Utredningsområdet är huvudsakligen barrskogsbeväxt och den dominerande jordarten är hårdsvallad morän, här synlig i en av de många stigarna i området. Foto AC2014-030-AC-0356.

Fornlämningssmiljö

I utredningsområdet finns två tidigare registrerade fornlämningar, de två stensättningarna Umeå stad 93:1–2. Dessa förhistoriska gravar registrerades i fält år 1969. Fornlämningarna är inte undersökta. De ligger på västsluttande hållmark på 35-40 meter över havet. Det betyder att gravarna bör härröra från bronsålderns (1800–500 f.Kr.) äldsta del, då Lilljansberget utgjorde en ö i en dåtida skärgård.

I närområdet finns ett litet antal kända kulturhistoriska lämningar, framför allt i form av förhistoriska gravar såsom rösen och stensättningar. Nyare bearbetningar av landhöjningsdata tillsammans med ^{14}C -dateringar av brända ben i gravar antyder att både rösebyggartraditionen och brandgravskicket är äldre av vad man tidigare antagit (Ramqvist 2009:16). Nyare kvartärgeologisk forskning har visat att landhöjningen delvis haft ett annat förlopp än vad tidigare, arkeologisk forskning utgått från (Berglund 2011).

En nyligen ^{14}C -daterad härd nära utredningsområdet (Umeå stad 975, tidigare benämnd AC4101) härrör från medeltiden och är en påminnelse om att fornlämningar i regionen inte alltid har en anknytning till forna strandlinjer.

Arkeologiska fynd och fyndsamlingar

Statens historiska museum har praktiskt taget inga fynd från Umeå stad i sina samlingar (SHM 2014-09-01). Dessa förvaras i läns museets magasin, vilket inte kontrollerats i samband med denna utredning.

Markanvändning i äldre tid

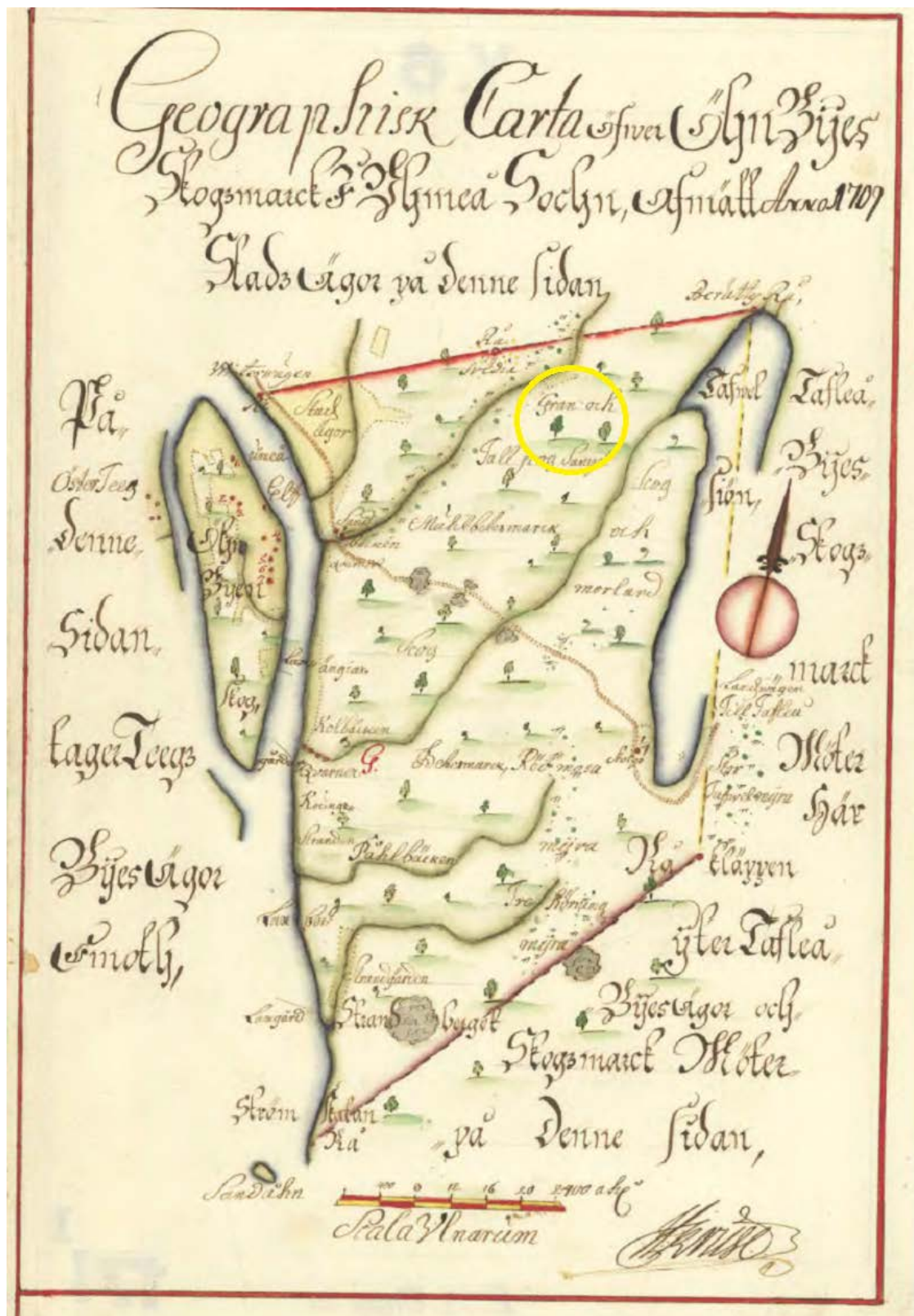
Markanvändningen i utredningsområdet har varit densamma under de historiska kartornas tid. På samtliga äldre historiska kartor redovisas utredningsområdet som utmark. Storskalig uppodling av Sandbäckens dalgång förefaller ha påbörjats först under andra hälften av 1800-talet.

Generalstabskartan är den äldsta tryckta kartan över området. Den utgavs så sent som år 1923. Området utgör även nu ett barrskogsbeväxt och kuperat utmarksområde utan bebyggelse eller anläggningar.

Den ekonomiska kartan från år 1959 skiljer sig bara i grad från den tidigare utgivna generalstabskartan. Nu utgörs Lilljansbergets omgivning utanför utredningsområdet av brukad åkermark. Över berget löper en numera nedmonterad kraftledning i riktning N-S. Berget är indelat i ett dussintal fastigheter (figur 4). Brukningsvägar rundar berget. I övrigt möts man av samma skogbeväxta utmark som vid de tidigare karteringstillfällena (figur 5).

Figur 4. En möjlig gränssten från Lilljansbergets tidigare indelning i dussintalet fastigheter. Foto AC2014-030-AC-0359.

Figur 5. Utsnitt ur 1709 års karta med utredningsområdets belägenhet markerad (LSA). Utredningsområdet med omgivningar utgör gran- och tallskog samt mulbetesmark. (Originalkartan förminskad till 70 %.)

Genomförande

Metod

Denna utredning inleddes med en byråmässig genomgång av olika antikvariska källmaterial på vilken följde fältinventering av utredningsområdet (figur 1).

Byråinventering

Byråinventering har omfattat följande materialkategorier och databaser:

- registrerade kulturhistoriska lämningar i Riksantikvarieämbetets (RAÄ) informationssystem för fornminnen, FMIS, och i databasen Kringla,
- kulturhistoriska lämningar i Skogsstyrelsens databas Skogens källa (SH),
- arkeologiska fynd och fyndsamlingar i Statens historiska museums (SHM) fynddatabas,
- allmänna kartor, tryckta historiska kartor samt lantmäterihandlingar i Lantmäteriets karttjänster (LSA, LMA och RAK),
- specialkartor såsom jordarts- och berggrundskarta (SGU),
- läns museets webbtjänster och Spår från 10 000 år,
- äldre belägg och uppteckningar av ortnamn i ortnamnsdatabasen vid Institutet för språk och folkminnen (SOFI).

Fältinventering

Fältarbetet genomfördes 2014-09-10. Fältinventeringen genomfördes i form av systematisk terrängrekognosering. Okulär besiktning och rekognosering av synliga lämningar kombinerades med provstick med jordsond och besiktning av markskador såsom stigar, rotvältor, täktkanter och liknande som kan avslöja fornlämning utan synlig begränsning.

Täckningsgraden (fältinventerad yta per arbetsdag) var 12 hektar. Det motsvarar en fullständigt heltäckande fältinventeringsinsats, och därmed en hög ambitionsnivå.

Dokumentation

Dokumentation har skett enligt RAÄ:s anvisningar för registrering i FMIS (*Lista med lämningstyper* 2014, Olsson 2008a och 2008b). Påträffade lämningar har utöver skriftlig beskrivning dokumenterats genom inmätning och fotografering (bilaga 2, 3 och 4). Inmätning gjordes med handhållen gps. Noggrannheten beräknas till ± 10 meter. Lämningarna och ett urval miljöer har fotograferats (bilaga 2 och 4).

Kvalitetssäkring

Utredningen är utförd av tidigare platsledare vid RAÄ:s fornminnesinventering (biträdande respektive länsansvarig).

Resultat

Fältinventeringsresultat

Före denna utredning fanns det som nämnts ovan i utredningsområdet två registrerade fornlämningar, stensättningarna Umeå stad 93:1 och 93:2. Under utredningen framkom ytterligare en fornlämning samt två kulturhistoriska lämningar med lägre skyddsvärde, s.k. övriga kulturhistoriska lämningar (tabell 2, figur 9). Dessutom finns ett delområde med något förhöjd risk för fornlämning utan synlig begränsning. Nyfynden är anmälda till RAÄ 2014-09-16.

Stensättningar

De tidigare registrerade stensättningarna kvarligger på sina platser. Den västligare, Umeå stad 93:1, har i dag ytterligare skador utöver dem som beskrevs vid revideringsinventeringen år 1982. Den östligare, Umeå stad 93:2, förefaller inte ha några nytillkomna skador men är skadad sedan tidigare. Stensättningarna har en mycket flack profil. De är inte skyltade. Förbipasserande torde inte kunna identifiera dem som förhistoriska gravar.

Den nyfunna stensättningen återfinns på en lägre nivå än de tidigare registrerade och torde därför – om strandanknuten – inte kunna vara äldre än från yngre bronsålder (1000-500 f.Kr.). Denna stensättning ligger inte på hållmark utan på svallad moränmark. Den återfinns på en flack ryggbildning i samma västsluttning som de tidigare registrerade stensättningarna, Umeå stad 93:1–2. Antydning till kantkedja syns i anläggningens norra avgränsning (figur 8).

Omfattande skador gör anläggningen svårbedömd. En stig löper genom anläggningen som därför är omplockad. Ytterligare en komplikation ur tolkningssynpunkt är att den ligger bara fem meter från ett sentida åkerhak. Om anläggningen inte hade haft en betydande storlek och stensättningsliknande morfologi hade den möjligen kunnat tolkas som röjningsröse, d.v.s. upplagd röjningssten från den närbelägna åkern.

Det är främst morfologin, storleken och exponeringen som talar för att anläggningen utgör en förhistorisk grav. Anläggningen har därför registrerats som *stensättning* med den antikvariska bedömningen *fornlämning*, d.v.s. högre skyddsvärde. Stensättningar hör alltså till arkeologin viktigaste källmaterial. Gravarnas vetenskapliga värde är högt. Det pedagogiska värdet är reducerat genom skador men inte utan betydelse.

Stenbrott

Två tämligen sentida stenbrott finns i hällmarken i utredningsområdets västra del. Stenbrytning har här skett i liten skala, för husbehov. Skrotsten ligger kvar i högar vid brytningsytorna och även ställvis mellan de två stenbrotten. Brytning har skett med hjälp av vridborr. Borrhål är synliga på ett par platser i de båda stenbrotten (figur 6–7).

Stenbrotten har ringa vetenskapligt och pedagogiskt värde. Brytningen har skett i tämligen sen tid och tekniken är välkänd.

Figur 6. Stenbrottet AC3001, del av. Foto AC2014-030-AC-0365.

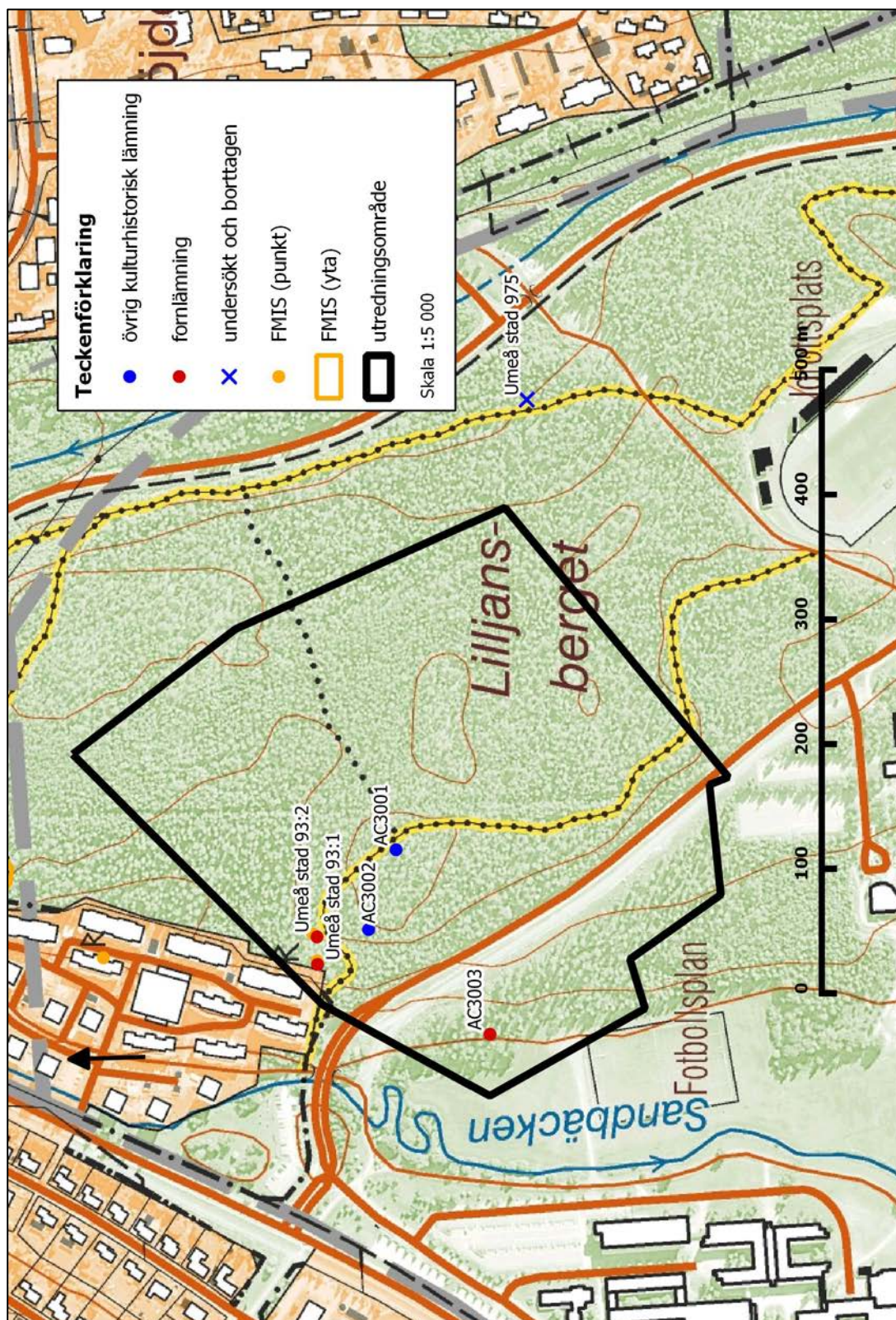
Figur 7. Borrhål efter vridborr i stenbrottet AC3002. Foto AC2014-030-AC-0371.

Tabell 2. Resultat av arkeologisk utredning steg 1 på Lilljansberget.

Obj. nr/ RAÄ-nr	Lämningstyp	Beskrivning	Antikvarisk bedömning	H.ö.h.	Källa
AC3001	Brott/täkt	Stenbrott, sentida	Övrig kultur- historisk lämning	45 m	AU1
AC3002	Brott/täkt	Stenbrott, sentida	Övrig kultur- historisk lämning	40 m	AU1
AC3003	Stensättning	Grav(?)	Fornlämning	25 m	AU1
Umeå stad 93:1	Stensättning	Grav	Fornlämning	35 m	FMIS
Umeå stad 93:2	Stensättning	Grav	Fornlämning	40 m	FMIS

Figur 8. Stensättningen AC3003, del av. Vid jordsonden skymtar en sten i en möjlig kantkedja. Foto AC2014-030-AC-0372.

Figur 9. Resultat av arkeologisk utredning. Kulturhistoriska lämningar i utredningsområdet. Underlag: fastighetskartan © Lantmäteriet, Gävle. Medgivande I2012/0167. Skala 1:5 000.

Figur 10. Utredningsområdets centrala del med flack sandmark. Foto AC2014-030-AC-0360.

Åtgärdsförslag

Skyddsåtgärder och bevarande eller undersökning och borttagning

KML 1 kap. 1 § föreskriver allmänna hänsyn till kulturmiljöer. För fornlämningar gäller även särskilda hänsyn. Ingrepp i fornlämning och fornlämningsområde tillståndsprövas av länsstyrelsen enligt KML 2 kap. Det är också enligt samma lag länsstyrelsen som bestämmer storleken på ett fornlämningsområde.

För att optimera kulturmiljöhänsynen i detta projekt kan i första hand åtgärder vidtas för att skydda fornlämningarna Umeå stad 93:1–2 och AC3003 inklusive fornlämningsområden. Erfarenhetsmässigt utsätts fornlämningar som kvarliggare i små fornlämningsområden i förtätad bebyggelse ofta för skadegörelse och hårt slitage. Om man vill planera för att fornlämningarna ska ligga kvar i naturmark i planområdet bör man även planera för skyltning av lämningarna och eventuellt ytterligare åtgärder för att minska risken för skador.

Om fornlämningarna inte kan kvarligga kan tillstånd till borttagning sökas hos länsstyrelsen. Länsstyrelsen kan då komma att besluta om undersökning enligt KML 2 kap. 13 §, eventuellt efter föregående förundersökning. Med tanke på art, karaktär, bevarandegrad och skador hos de aktuella stensättningarna torde förundersökning inte vara påkallad. Efter undersökning kan marken frigöras för nya ändamål. Undersökning bekostas enligt KML 2 kap. 14 § av företagaren.

Inga åtgärder

För de två stenbrotten föreslås inga ytterligare antikvariska åtgärder. Sentida stenbrott finns i mycket stora antal och brytningstekniken är välkänd. Ytterligare antikvariska åtgärder tillför därför ingen väsentlig kunskap eller information utöver den dokumentation som redan skett inom ramen för denna utredning. Någon ytterligare åtgärd, skyddsåtgärd eller annan, föreslås inte med anledning av de två stenbrotten.

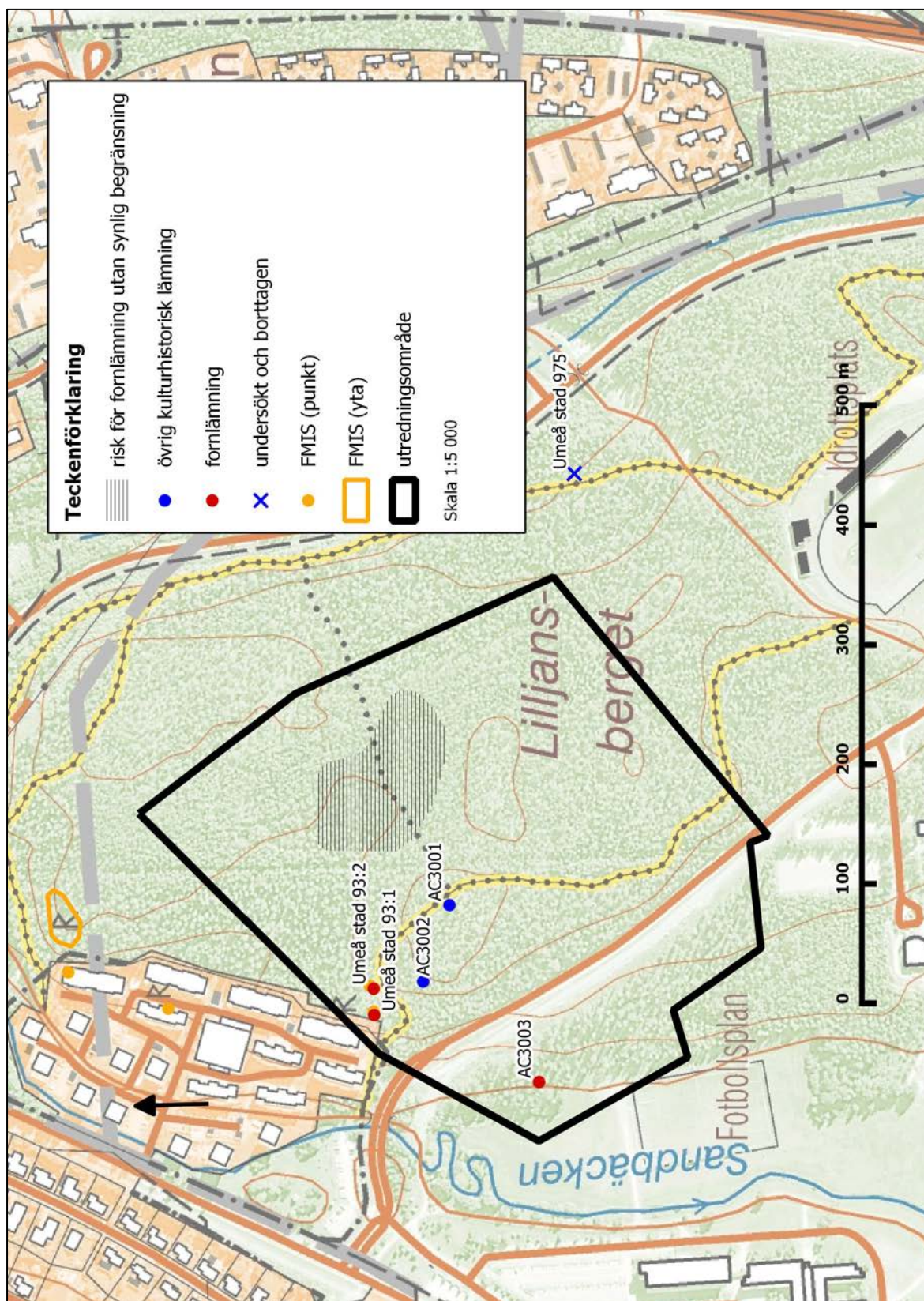
Arkeologisk utredning steg 2 – utredningsgrävning

Ett delområde med viss potential för fornlämningar utan synlig begränsning identifierades centralt i utredningsområdet (figur 10). Det utgörs av ett område med sandmark, omgivet av hållmark, svallad moränmark och torvmark, och ligger i utredningsområdets norra del, öster om den kraftledningsgata efter en nedmonterad kraftledning som ännu syns tydligt, både i terrängen och på fastighetskartan (figur 11).

Sandmarksområden har under historiens gång ofta lockat till sig människors verksamheter. Teoretiskt skulle detta delområde kunna rymma en boplatz till de närbelägna stensättningarna. I praktiken var Lilljansberget möjligen en alltför liten och flack landrygg för att ha kunnat erbjuda ett lämpligt boplatzsläge för grupper ur den sena stenålderns eller äldre bronsålderns befolkning. Utan tvekan har delområdet erbjudit en lämplig landningsplats på den förhistoriska ön, eftersom sandmarken bildar en liten ”lagun” med öppning mot väster. Om detta i sin tur genererat fornlämningar kan bara fastställas genom utredningsgrävning.

Verksamheter i forna tider behöver förstås inte ha varit strandanknutna. Ett exempel är den medeltida härd som framkom vid 2013 års utredning. Den signalerar samtidigt sannolik förekomst av ytterligare fornlämningar, och indikerar att förväntningarna på komplexa fornlämningsmiljöer på Lilljansberget inte ska vara stora. Ytterligare härdar kan vara en realistisk förväntning i det potentiella området för utredningsgrävning.

Delområdet har avgränsats okulärt och med jordsond. Dess area är cirka en hektar (10 000 m²) (figur 11). Länsstyrelsen avgör om utredningsgrävning är motiverad och fattar i förekommande fall beslut om sådan enligt KML 2 kap. 11 §.

Figur 11. Område med förhöjd risk för förekomst av fornlämning utan synlig begränsning. Underlag fastighetskartan © Lantmäteriet, Gävle. Medgivande I2012/0167. Skala 1:15 000.

Referenser

Publikationer och rapporter

- Andersson, Berit, 2008. *Arkeologisk utredning med anledning av detaljplanearbete för friidrottsarena på fastigheten Stadsliden 6:6, Umeå kn. Västerbottens län.* (Västerbottens museum. Uppdragsverksamheten, dnr 143/08.) Umeå.
- Berglund, Mikael, 2009. *Mjällådalens geologi.* (Mittuniversitetet.) Härnösand.
- Granholt, Nina, 2013. *Arkeologisk förundersökning inför uppförandet av en ny byggnad inom fastigheten Stadsliden 6:3 i Umeå kommun.* (Västerbottens museum. Uppdragsverksamheten, dnr 347/12.) Umeå.
- Jensen, Ronnie, 1997. *Fornminnesinventeringen – nuläge och kompletteringsbehov: en riksöversikt.* (Riksantikvarieämbetet.) Stockholm.
- Lista med lämningstyper*, 2014. Version 4.1. (Riksantikvarieämbetet.) Stockholm.
- Olsson, Anna-Lena (red.), 2008a. *Handledning för inventering och dokumentation av forn- och kulturlämningar för FMIS. Del 1: Fälthandledning version 1.0.* (Riksantikvarieämbetet.) Stockholm.
- Olsson, Anna-Lena (red.), 2008b. *Handledning för inventering och dokumentation av forn- och kulturlämningar för FMIS. Del 1: Exempelsamling version 1.0.* (Riksantikvarieämbetet.) Stockholm.
- Ramqvist, Per H., 2009. *En brandgrav från äldre bronsålder: arkeologisk undersökning av stensättning på gravfältet Raä 77 i Röbbäck, Umeå socken och kommun, Västerbottens län. Seminariegrävningen 2007.* (Umeå universitet.) Umeå.
- Sundström, Susanne, 2004. *Arkeologisk utredning. Lilljansberget, Stadsliden 6:6, Umeå sn och kn.* (Västerbottens museum, Uppdragsenheten, arkeologisk rapport.) Umeå.
- Wennstedt Edvinger, Britta, 2014. *Särskild arkeologisk utredning steg 1–2 och undersökning av härden AC4101, Lilljansberget, Stadsliden 6:6, Umeå socken och kommun, Västerbottens län.* (Rapport från Arkeologikum 2014:03.) Östersund.

Allmänna kartor och specialkartor

Berggrundskarta – se SGU under Webbreferenser

Fastighetskartan. 2014. SeSverige. Metria. Gävle. www.metria.se/ 2014-09-01.

Jordartskarta – se SGU under Webbreferenser

Terrängkartan. 2014. SeSverige. Metria. Gävle. www.metria.se/ 2014-09-01.

Historiskt kartmaterial

Äldre tryckta kartor

Ekonomisk karta

Bladnamn	Umeå östra
Årtal	1959
Rak-id	J133-20k7e61

Generalstabskarta

Bladnamn	Umeå
Årtal	1923
Rak-id	J242-63-1

Lantmäteriakter

LSA – Lantmäteristyrelsens arkiv

Aktbeteckning	Z32-1:6
Län	Västerbottens län
Socken	Umeå stad
Ort	Umeå stad
Åtgärd	Avvittring
Datum	1783
Lantmätare	Anders Magnus Strinnholm

Aktbeteckning	Z31-1:2
Län	Västerbottens län
Socken	Umeå socken
Ort	Umeå sn
Åtgärd	Geografisk avritning
Datum	1661
Lantmätare	Johan Gedda Persson

Aktbeteckning	Z31-1:3
Län	Västerbottens län
Socken	Umeå socken
Ort	Umeå sn
Åtgärd	Karta
Datum	1666
Lantmätare	Förrättningsman är okänd, över Umeå mfl sn:ar

Aktbeteckning	Z31-1:8
Län	Västerbottens län

Socken	Umeå socken
Ort	Umeå sn
Åtgärd	Karta
Datum	1851
Anmärkning	Över Umeå sn
Lantmätare	Johan Albert Linder, Bror Ernst Adrian Ekenstedt

Aktbeteckning	Z31-171:1
Län	Västerbottens län
Socken	Umeå socken
Ort	Ön nr 1-9
Åtgärd	Geometrisk avmätning
Datum	1709
Lantmätare	Hans Krus(e)

LMA – Lantmäterimyndigheternas arkiv

Aktbeteckning	24-ums-73
Län	Västerbottens län
Årtal	1857
Åtgärd	Karta

Webbreferenser

- FMIS – Riksantikvarieämbetets fornminnesinformationssystem.
www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html, 2014-09-01—2014-09-30.
- Kringla – Riksantikvarieämbetets samsöktjänst. www.kringla.nu/kringla,
2014-09-01—2014-09-30.
- LMA – Lantmäteriets historiska karttjänst. Lantmäteri myndigheternas arkiv. www.lantmateriet.se, 2014-09-01—2014-09-30.
- LSA – Lantmäteriets historiska karttjänst. Lantmäteristyrelsens arkiv.
www.lantmateriet.se, 2014-09-01—2014-09-30.
- RAK – Lantmäteriets historiska karttjänst. Rikets allmänna kartverks arkiv.
www.lantmateriet.se, 2014-09-01—2014-09-30.
- SGU – Sveriges geologiska undersöknings karttjänst. www.sgu.se, 2014-09-01.
- SH – Skog & historia – Skogsstyrelsens databas över kulturhistoriska lämningar i skogen för Kronobergs län, www.skogsstyrelsen.se, 2014-09-01.
- SHM – Statens historiska museums översiktsdatabas. www.historiska.se, 2014-09-01.
- SOFI – Institutets för språk och folkminnen ortnamnsdatabas, f.d. Ortnamnsregistret. www.sofi.se, 2014-09-01.

Övrigt otryckt material

RAÄ dnr 320-3874-2002. Antikvarisk bedömning vid registrering i Riksantikvarieämbetets fornminnesregister. (Riksantikvarieämbetet. Kunskapsavdelningen.) Stockholm.

Bilaga 1. Administrativa och tekniska uppgifter

Uppdrag

Frivillig arkeologisk utredning steg 1 på Lilljansberget, Stadsliden 6:6, del av, Umeå stad, Västerbottens län

Diarie- och projektnummer

Länsstyrelsens dnr ---

Arkeologikum projektnr P2014-030-AC Lilljansberget

Beställare

Akademiska Hus AB, Box 7985, 907 19 Umeå

Utförare

Arkeologikum i Skandinavien AB, Storgatan 35 B, 831 30 Östersund

Projektpersonal: Britta Wennstedt Edvinger (pl, ra), Kjell Edvinger

Projekttid

Fältarbete 2014-09-10 (1,2 dagsverken)

Täckningsgrad: 12 hektar

Belägenhet

Län: Västerbotten

Landskap: Västerbotten

Kommun: Umeå

Socken: Umeå

Fastigheter: Stadsliden 6:6, del av

Ek. kartblad: 20K 7e Umeå östra

Utredningsområde

Yta utredningsområde: 14,4 hektar

Undantagna ytor: -

SV-koordinat utredningsområde: N 7088095, E 761170

Kartreferens

SWEREF 99 TM, RH2000

Kartering

Programvara: QGIS

Fynd

Inga fynd har tillvaratagits.

Arkivmaterial

Inget arkivmaterial har producerats.

Fotografier

Digitala fotografier (bilaga 2) är återgivna i denna rapport (bilaga 4) och förvaras vid Arkeologikum.

Bilaga 2. Fotoförteckning

ID-nr	Bild-nr	Motiv	Riktning	Fotograf	Datum
AC2014-030-AC	0351	Stensättning Umeå stad 93:1, mittpartiet	NÖ	Britta Wennstedt Edvinger	2014-09-10
AC2014-030-AC	0352	Skador på stensättning Umeå stad 93:1, sentida omplockning: lavfria stenar, nu övertäckt tidigare synlig hållmark	NNÖ	Britta Wennstedt Edvinger	2014-09-10
AC2014-030-AC	0353	Stensättning Umeå stad 93:1	VSV	Britta Wennstedt Edvinger	2014-09-10
AC2014-030-AC	0354	Stensättning Umeå stad 93:2	VSV	Britta Wennstedt Edvinger	2014-09-10
AC2014-030-AC	0355	Stensättning Umeå stad 93:2, del av	SV	Britta Wennstedt Edvinger	2014-09-10
AC2014-030-AC	0356	Svallad moränmark i uo:s V del	S	Britta Wennstedt Edvinger	2014-09-10
AC2014-030-AC	0357	Täktgrop [036]	SV	Britta Wennstedt Edvinger	2014-09-10
AC2014-030-AC	0358	Täktgrop [037] med vall	ÖSÖ	Britta Wennstedt Edvinger	2014-09-10
AC2014-030-AC	0359	Upprest sten, möjligt f.d. gränsmärke	NV	Britta Wennstedt Edvinger	2014-09-10
AC2014-030-AC	0360	Sandmark centralt i uo	N	Britta Wennstedt Edvinger	2014-09-10
	0361	Vakant			
AC2014-030-AC	0362	Sentida "hällmålning"	S	Britta Wennstedt Edvinger	2014-09-10
	0363	Vakant			
AC2014-030-AC	0364	Skrotsten vid stenbrottet AC3001	VNV	Britta Wennstedt Edvinger	2014-09-10
AC2014-030-AC	0365	Stenbrott AC3001	S	Britta Wennstedt Edvinger	2014-09-10
AC2014-030-AC	0366	Brytningsyta inom stenbrott AC3001	ÖSÖ	Britta Wennstedt Edvinger	2014-09-10
AC2014-030-AC	0367	Sentida "hällmålning" vid stenbrott AC3001	SÖ	Britta Wennstedt Edvinger	2014-09-10
AC2014-030-AC	0368	Brytningsyta med borrhål inom stenbrott AC3001	VSV	Britta Wennstedt Edvinger	2014-09-10
AC2014-030-AC	0369	Stenbrott AC3002	SÖ	Britta Wennstedt Edvinger	2014-09-10
AC2014-030-AC	0370	Borrhål inom stenbrott AC3002	ÖSÖ	Britta Wennstedt Edvinger	2014-09-10
AC2014-030-AC	0371	Borrhål inom stenbrott AC3002	ÖSÖ	Britta Wennstedt Edvinger	2014-09-10
AC2014-030-AC	0372	Stensättning AC3003, del av, möjlig del av kantkedja vid jordsond	VSV	Britta Wennstedt Edvinger	2014-09-10

Bilaga 3. Objekttabell

Obj. nr/ RAÄ-nr	Lämningstyp	Beskrivning	Antikvarisk bedömning	Belägenhet SWEREF 99 TM
AC3001	Brott/täkt	<p>Stenbrott, övrigt, 11 m l (N-S), 2-3 m br och 0,5-1,5 m h. I och runt brottet är upplagda skrotstenar, 0,2-0,8 m st. Borrhål efter vridborr synliga på enstaka brottytor. Beväxt med småtall och småbjörk.</p> <p>Mellan AC3001 och AC3002 är sporadiska spår av stembrytning och smärre skrotstensvarp.</p> <p>H.ö.h: 45 m</p> <p>Terräng: Hällmark på VNV delen av bergsknabbe. Skogsmark (blandskog).</p> <p>2014-09-10 KjE</p>	Övrig kulturhistorisk lämning	N 7088366 E 761370
AC3002	Brott/täkt	<p>Stenbrott, övrigt, 20 m l (NNV-SSÖ), 2-10 m br och 1-3 m h. Borrhål efter vridborr synliga på enstaka brottytor. Sparsamt med skrotsten V-SV om brottet. Beväxt med tall, gran och enstaka björkar.</p> <p>Mellan AC3002 och AC3001 är sporadiska spår av stembrytning.</p> <p>H.ö.h: 40 m</p> <p>Terräng: V-SV delen av berghäll. Skogsmark (barrblandskog med inslag av björk och rönn).</p> <p>2014-09-10 KjE</p>	Övrig kulturhistorisk lämning	N 7088388 E 761306
AC3003	Stensättning	<p>Stensättning (?), ursprungligen rund, 6-8 m diam och 0,2-0,3 m h. Delvis övermossad fyllning av 0,2-0,5 m st stenar. Möjlig rest av kantkedja i N delen. SV delen omplockad och delvis utriven. En stig leder över anläggning i denna del. Beväxt med en gammal gran och ett flertal unga björkar, aspar och rönnar.</p> <p>Exponering och morfologi som Umeå stad 93:1-2, men ej anlagd på hällmark. Anläggningen ligger 5 m ÖNÖ om och ovanför åkerhak till igenväxande f.d. åker, men liknar inte ett konventionellt odlingsröse. Åkern var i bruk vid ekonomiska kartans utgivning.</p> <p>H.ö.h: 25 m</p>	Fornlämning	N 7088291 E 761222

		<p>Terräng: Flack rygg (NÖ-SV) i V-sluttande moränmark. Skogsmark (blandskog) angränsande till f.d. åkermark.</p> <p>Tidigare anteckningar: RAK, Ekonomiska kartan J133-20k7e61 (1959)</p> <p>2014-09-10 KJE, BWE</p>		
Umeå stad 93:1	Stensättning	<p>Stensättning, rund, 12 m diam och 0,1-0,3 m h. Delvis övermossad fyllning av 0,05-0,6 m st stenar. I mittpartiet är 2 försänkningar, 3x1-1,2 m (15-215 gon) och 0,05-0,15 m dj, avgränsade av en ca 0,5 m br rad av 0,2-0,5 m st stenar. I SV delen av stensättningen framträder en berghäll, 4 m l (NV-SÖ), 0,5-1 m br och intill 0,3 m h. Smågropig yta. Kring kanterna är utrasat material. Beväxt med två tallar och lövsly.</p> <p>Orientering: 14 m 90 gon om stig (190-390 gon) och 13 m 385 gon om samma stig i 85-285 gon.</p> <p>Terräng: Avsats mot V-375 gon av bergsrygg med moränavlagringar. Skogsmark.</p> <p>[1982-09-02 LZL]</p> <p>-----</p> <p>2014 års utredning: Anläggningen skadad av ytterligare omplockning och slitage.</p> <p>2014-09-10 BWE, KJE</p>	Fornlämning	N 7088429 E 761278
Umeå stad 93:2	Stensättning	<p>Stensättning, närmast rund, ca 7 m diam och 0,1-0,3 m h. Delvis övermossad fyllning av 0,1-0,5 samt enstaka intill 0,7 m st stenar. Smågropig yta. Kring kanterna är utrasat stenmaterial. Beväxt med 5 tallplantor och lövsly.</p> <p>Orientering: 1,5 m 375 gon om stig (125-325 gon).</p> <p>Terräng: Avsats mot V-375 gon av bergsrygg med moränavlagringar. Skogsmark.</p> <p>[1982-09-02 LZL]</p> <p>-----</p> <p>2014 års utredning: Ingen ändring.</p> <p>2014-09-10 BWE, KJE</p>	Fornlämning	N 7088430 E 76130

Bilaga 4. Päsiktsbilder

AC2014-030-AC-0351

AC2014-030-AC-0354

AC2014-030-AC-0352

AC2014-030-AC-0355

AC2014-030-AC-0353

AC2014-030-AC-0356

AC2014-030-AC-0357

AC2014-030-AC-0362

AC2014-030-AC-0358

AC2014-030-AC-0364

AC2014-030-AC-0359

AC2014-030-AC-0365

AC2014-030-AC-0360

AC2014-030-AC-0366

AC2014-030-AC-0367

AC2014-030-AC-0370

AC2014-030-AC-0368

AC2014-030-AC-0371

AC2014-030-AC-0369

AC2014-030-AC-0372

AC-RAPPORT 1412